

SOCIAL PROBLEMS OF REFUGEES IN BULGARIA /STUDY/

ZHIVKA VOENKINOVA | LORA RASHKOVA

PROFESSOR PHD,
DEPARTMENT OF SOCIAL PEDADOGY,
FACULTY OF EDUCATION,
AT KONSTANTIN PRES LAVSKY -
UNIVERSITY OF SHUMEN,
JIVKAVO@ABV.BG

PHD STUDENT,
DEPARTMENT OF SOCIAL PEDAGOGY,
FACULTY OF EDUCATION,
AT KONSTANTIN PRES LAVSKY -
UNIVERSITY OF SHUMEN,
L.RASHKOVA1977@ABV.BG

BULGARIA

ABSTRACT: THE STUDY IS DEVOTED TO CURRENT SOCIAL PROBLEMS OF REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA. ALSO EXAMINED IS THE PREPARATION OF SPECIALISTS FOR SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH REFUGEES IN THE COUNTRY, RECOMMENDATIONS AND MEASURES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEES. THE FOCUS IS ON OVERCOMING THE CRISIS OF REFUGEES AND RESOLVING THE PROBLEMS OF REFUGEES RESIDING IN BULGARIA. THE STUDY IS DESIGNED FOR PROFESSIONALS WORKING ON THE PROBLEMS OF REFUGEES, SOCIO-EDUCATIONAL PROFESSIONALS, STUDENTS / BACHELORS AND MASTERS / PHD STUDENTS AND TEACHERS.

KEYWORDS: SOCIAL, SOCIALIZATION, REFUGEE LAW PROTECTION.

1. Подготовка на специалисти за социално- педагогическа дейност с бежанци.

М. Радева [1,с.110] сочи, че за обществото проблемите свързани с бежанците в близките години са били непознати и нови за нашата страна. Обществото не е подготвено да се справи с последиците от нахлуването на потоци бежанци и проблемите свързани с трафик на хора, разпространението и употребата на наркотици.

Според автора е необходимо задълбочаване, изучаване и познаване на тези явления, различните му форми и влияния, което оказват на социалния, икономическия и обществен живот.

Посочени са две основни насоки свързани с теоретическата и практическата подготовка на специалистите и служителите работещи с бежанци и те са следните:

- обучение и подготовка на служители от държавни институции, неправителствени организации за местно самоуправление;
- обучение на бъдещи специалисти в различни степени на висшето образование по въпросите за социална работа с бежанци [16,с.116-118].

Придобилите образователна степен, знания и умения в различните области, натрупаният опит в работата с бежанците, но нямащи основни знания и умения за социална работа и в същото време вече работещи с бежанци са обект на обучение.

В България под различна форма на обучение за социална работа с бежанци са обучавани експерти от Държавна агенция, Министерство на труда и социалната политика, експерти от неправителствени организации работещи с бежанци.

Проведени са семинари свързани със:

- социална защита на чужденците търсещи или получили закрила в България;
- приемане, настаняване и социална работа в центрове за бежанци;
- основи на социалната работа.

Основната цел на това обучение е: „Развитие на специфичните знания и умения за социална работа с бежанци, насочена към уважение на личността на бежанеца, осигуряване на равен достъп, справедливо третиране, оценка на индивидуалните нужди и потребности“ [16,с.117].

Задачите на обучение на служители за работа с бежанци са следните:

- права и задължения на бежанците в България;
- познаване на социалните, икономическите, културните, образователните и религиозните особености на страните, от които идват бежанци;
- индивидуална работа и общуване с бежанци- формиране на социални умения;
- зачитане на правата и свободата на чужденците;
- недопускане на расизъм, ксенофобия, дискриминация;
- оказване на своевременни социални услуги.

Семинари, обмяна на опит, работни срещи са формите на обучение на специалисти за работа с чужденци.

Лекции, дискусии, ролеви игри, видеоматериали, печатни издания и др. Са най-често използваните методи като основен акцент се поставя върху формиране на уменията и повишаване на знанията.

През 2002год. Се поставя началото на академичната инициатива за обучение на специалисти за работа с бежанци като постепенно през следващите 3 години се присъединяват 12 университета.

„В основата на академичната инициатива залегна разбирането, че въпросите за правата на бежанците и тяхната защита са комплексни, обхващат различни сфери на обществения живот и е необходимо знанията за работата с тях да бъдат включени не само в учебните планове на специалност „Право“, но и на други хуманитарни дисциплини.

Първите стъпки на специалните програми за обучение по социална работа с бежанци бяха направени през 2002 год. в Нов български университет под формата на специализация „Социални дейности с бежанци“, а по-късно в Шуменски университет като магистърска програма „Социална работа с бежанци“ [16,с.118].

Авторът [16,с.119] подчертава факта, че в началото в университетите не е имало достатъчно подготвени преподаватели по проблема за социална работа с бежанци. По-късно се сформират междуинституционални екипи, които съвместно с университетските преподаватели разработват програма за социална работа с бежанци.

С течение на времето се развиват, както в институционален план така и по отношение на формите и съдържание на обучението. Постепенно се повишава опита и уменията за работа със студенти включени в групите за обучение за социална работа с бежанци.

Обучението по социална работа с бежанци се извършва чрез партньорството на:

- Държавна агенция на бежанците /ДАБ/;
- Върховен комисар на ООН за бежанците /международна организация/;
- Висши учебни заведения;
- Неправителствени организации за работа с бежанците;
- Бежанско- мигрантска служба при Български червен кръст /БЧК/;
- КАРИТАС- България;
- Център за подпомагане на хора преживели насилие /АСЕТ/;
- Съвет на жените бежанки в България;
- Асоциация за интеграция на бежанци и мигранти.

Формите за обучение за социална работа с бежанците са следните:

- академични курсове и програми;
- семинари със студенти;
- разработка на дипломни работи по темата;
- практическо обучение на студенти в рамките на „Социална клиника“ [16, 110-111].

Обучението по социална работа с бежанци постига следните положителни ефекти:

- с гражданското общество се задълбочава диалогът по проблемите на бежанците;
- формиране на умения за работа с бежанци в сферата на социалните дейности и услуги, трудова заетост, образование, местно самоуправление и др.;
- участие на студенти в международни форуми за социална работа с бежанци;
- участие в национални международни проекти по проблемите на социална работа с бежанци;
- повишаване на квалификацията на кадрите в различни образователни и научни степени.

За обучение по социална работа с бежанци се предлагат минимални стандарти, чиято цел е следната:

- в съдържанието на академичните курсове и програми да се включат добри практики и стандарти;
- за разработване на учебни програми да се предоставят насоки и инструкции;
- за обучение по социална работа с бежанци в университетите да се разработят системи за оценка и наблюдение за развитието на знанията и уменията [16, с.112].

Темите, които се препоръчват за разработване на Програма за обучение по социална работа с бежанци в Минималните стандарти са следните:

- Миграция- въведение;
- Бежанците и техните преживявания;
- Закрила на бежанските международни рамки;
- Страна на произход- интеграция;
- Социо- културни аспекти на работата с бежанци;
- Бежанците и търсещите убежище- социална работа;
- Етически съображения- норми и ценности [16, с.113].

Според Международните стандарти структурата на всяка тема трябва да съдържа цели на обучение, ключови думи, съдържание, методи, материали и източници за подготовка на преподаватели [16, с.113-114].

Обучението по социална работа с бежанците постига следните резултати:

- в учебните планове и програми на висшите училища са включени проблеми по социална работа с бежанци и България е една от първите страни в Централна и Източна Европа, която започва това обучение;
- прилагат се ефективни модели на социална работа с бежанците;
- предметът и обектът на социална работа с бежанците се разширява;
- квалификацията на служителите от Държавните институции, Неправителствени организации /НПО/ и работещи в областта на социалната работа с чужденци се повишава;
- започват задълбочени научни изследвания в областта на социалната работа с бежанци.

Б. Здравкова [7,с.132] сочи, че реализацията на сложен комплекс от теоретични знания, практически умения и индивидуални качества, и нагласи на личността стоят в основата на професионалната компетентност на специалисти заети със социално-педагогическа дейност.

Социалната работа включва следните теоретико методологически знания за:

- методите, средствата, и формите на социално- педагогическата дейност;
- социалната действителност;
- особеностите на личностното развитие;
- правно- нормативната уредба;
- знания по психология;
- знания по социология;
- знания по право; знания по икономика и др.
- Уменията, които е необходимо да се формират са следните:
- умения за точна преценка;
- умения за точна диагностика;
- умения за разбиране на ситуацията;
- умения за разбиране на поведението на личността;
- умения за оказване на помощ;
- умения за оказване на подкрепа;
- умения за изграждане на доверие и уважение;
- умения за работа в екип;
- умения за администрация и управление.

Характеристиките за личността на социалния работник са следните:

- психологическа устойчивост;
- емоционална устойчивост;
- аналитично и комбинативно мислене;
- инициативност;
- отзивчивост;
- непредубеденост;
- откритост;
- искреност;
- откровеност;
- емпатия; съобразителност;
- дискретност и др.[7,с133].

Най- значими сред ценностите и нагласите, които трябва да притежава социалния работник са следните:

- хуманно отношение;
- духовност;
- социална справедливост;
- стремеж към социална промяна;
- уважение към индивидуалните и груповите различия;
- вяра в способностите и възможностите на контингента;
- разделяне на личното от професионалното [31,с.133].

Авторът [7,с.133-134] подчертава, че обществените условия определят професионалните роли и професионалния профил на социално- педагогическите специалисти.

„Етническото и културно многообразие в следствие на глобализационните и миграционните процеси и перспективата за по- все интензивни междуличностни взаимоотношения с представители на различни култури определят значимото място на интеркултурната компетентност в системата на общата професионална компетентност на социално- педагогическите кадри.

Присъствието на бежанците и мигрантите като неразделна част от обществото, от една страна, и интензивните интеграционни процеси сред традиционните малцинства, от друга, провокират необходимостта от своеобразно разширяване на професионалните умения на специалистите, подпомагащо тяхното пълноценно включване в социалния и обществен живот.

Етническото и културно разнообразие сред тях предполага подпомагащият процес да се реализира в мултикултурни условия, да се осъществят взаимодействия и взаимоотношения между културно различни хора. Това обстоятелство поставя въпроса за толерантността, позитивното отношение, липсата на предразсъдъци, релативизмът като съществени и необходими елементи в професионалния профил на съвременния специалист [7,с.133-134].

В САЩ /NASW/ през 2001 год. Националната асоциация на социалните работници разработва и предлага специални стандарти за интеркултурната компетентност на социалните педагози и те са следните:

- етика и ценности;
- познания за собствената култура и ценности;
- знания за културните особености на клиенти от различна култура /история, традиции, ценности);
- умения да се разбира и ползва ролята на другата култура в помагащия процес;
- предпоставка на адекватни услуги;
- упълномощаване и защита;
- използване на разнообразие на роли и дейности;
- квалификации за усъвършенстване на интеркултурната компетентност;
- езикови познания;
- умения за осъществяване на комуникация между културно различни клиенти и други специалисти [26,с.4-5].

Способностите за ефективно взаимодействие с представителите на различни групи с различни култури включва уменията като компонент на интеркултурната компетентност.

Б. Здравкова [7,с.135-136] посочва следните умения за работа с лица с различни култури:

- умения за решаване на конфликти на етническа основа;
- мениджърски умения за създаване на позитивна среда в условията на мултикултурност;
- умения за обучение и възпитание в духа на толерантност;
- умения за взаимно уважение към културите;
- мегакогнитивни умения за саморефлексия;
- споделяне на опит в интеркултурна комуникация;
- оценяване различието на отделните култури;
- умения за управление на напрежението;
- оценяване различието на отделните култури;
- умения за интерпретиране на информация от представители на други култури;

➤ умения за използване на ресурсите на културата.

Авторът [7,с.136] разглеждайки проблемът за професионалната компетентност стига до следните изводи:

➤ за удовлетворяване на обществените потребности всяка професионална дейност за да се изпълнява успешно от специалистите изисква наличие на умения, способности и качества;

➤ необходимо е да се разшири комплекса от знания и качества и специалистите за по- задълбочено познаване на мултикултурната действителност и ефективно взаимодействие с индивиди с различни култури;

➤ като значим фактор в системата на общата професионална компетентност и важна част от професионалния профил на социалния работник се очертава интеркултурната компетентност.

Програма [14,с.2] за психологическо и индивидуално консултиране на бежанците търсещи закрила е предназначена за професионалисти работещи с бежанци и търсещи закрила.

Проект „Подкрепа за адаптация и бъдеще“ се осъществява с финансовата подкрепа на Европейския бежански фонд, съфинансиран от Европейския съюз.

Различни експерти- консултанти работещи по Проекта разработват Програма за психологическо и социално консултиране на бежанци търсещи закрила. Програмата по Проекта се изпълнява от Сдружение за подкрепа и социална помощ за деца ФИЦЕ-България.

През периода януари- юни 2012 год. се реализира Проект „Подкрепа за адаптация и бъдеще“. За предоставяне на индивидуални, групови, социални и психологически консултации експертният екип работи директно с бежанците и търси закрила.

Уязвимите групи търсещи международна закрила и бежанците, които са получили статут, и с които се работи по Проекта са:

➤ самотни родители д деца- по смисъла на закона на ЗСП;

➤ бременни жени и майки с деца до 3 год. възраст;

➤ многодетни семейства- по смисъла на ЗСП;

➤ хронично болни и хора с увреждания;

➤ лица над 65 годишна възраст;

➤ лица, страдащи от пост травматичен синдром и други психологични проблеми;

➤ непридружени малолетни и непълнолетни;

➤ жертви на насилие [14,с.7].

Мерките за подобряване качеството на живот на бежанците, които се предполагат и са отразени в Програмата са следните:

➤ трудова заетост;

➤ образование и грижа за децата;

➤ езиково образование;

➤ жилищно настаняване;

➤ достъп до здравни услуги и повишаване здравната култура [14,с.9-20].

Етапите на социалната работа по случай са следните:

➤ оценка;

➤ планиране;

➤ изпълнение;

➤ преглед на постигнатото [14,с.21-22].

Основните форми и методи на работа с бежанците и търсещи закрила са следните:

- консултиране;
- индивидуално консултиране;
- групово консултиране [14,с.35-40].

Техниките за индивидуална социална работа с бежанци и търсещи закрила са следните:

-техники за осмисляне и интегриране на събития в житейската история:

- техника „Линия на живота“- целта е да се интегрират в личната история кризисни и травматични събития и да се направи преглед на живота в цялост;
- техника „Столове представят близки хора“- в основата стои индивидуалното консултиране за раздялата със семейството и близките хора като целта е да се разбере, че има ниво, на което се пазят връзките въпреки физическата раздяла;

- техника за работа с клиенти с ПТСР /по материали от Пост травматична терапия, Frank M. Oshberg/ за оказване на помощ на оцелелите да се приспособят към травматичния опит:

- първа категория е образователно- обучаваща в базовите понятия в психологията, разглеждане на книги и статии;
- втора категория- техники за подсилване на социалната подкрепа и интеграцията е семейна и групово терапия, групи за помощ и самопомощ;

Клинични техники- терапия- включва разумно използване на медикаменти, работа за преодоляване на скръбта и др. [14,с.49-53].

Техниките за групово социална работа с бежанци и търсещи закрила са следните:

- Арт методи- метафорична работа с различни емоции, нагласи и мисле без особено вербализиране;
- работа със собственото име- целта е всеки да помисли какво означава името му и семейството му какъв смисъл и послание е вложило в него, а на следващия етап изразяват отношението си към собственото име под формата на рисунка [14,с.57].

Индивидуалните умения за работа с бежанците и търсещите закрила са следните:

- индивидуален подход;
- демонстриране на уважение;
- проява на емпатия;
- активно слушане;
- наблюдателност;
- да не се осъжда контингента;
- гъвкавост;
- проява на търпение;
- преодоляване на бариерата при затруднена комуникация;
- общуване чрез преводач;
- поверителност [14,с.66-73].

Социалните педагози работещи с бежанците често претърпяват професионално изгаряне/стрес.

В резултат на неотреагиран стрес и отчаяние, хронична умора се стига до професионално изгаряне.

Професионалното изгаряне се изразява, чрез:

- апатия и разочарование от работата;
- оттегляне в себе си;
- раздразнителност, умора, депресия;
- повишена употреба или злоупотреба с алкохол [14,с.73].

Професионалното изгаряне има следните фази:

-предварителна фаза- прекалена активност и чувство за незаменимост;

-понижаване на нивото на личното участие:

- липса на емпатия;
- безразличие;
- цинични оценки;
- завист;
- негативно и нехуманно отношение към колеги и клиенти;

-емоционално реагиране;

- чувство за вина;
- ниска самооценка;
- лабилно настроение;
- апатия;
- слаба концентрация;
- подозрителност;
- конфликтност;
- неспособност за толерантност и компромис;

-деструктивно поведение;

- липса на мотивация;
- безразличие;
- склонност към усамотяване;
- избягване на теми свързани с работата;

-психосоматични реакции:

- безсъние;
- храносмилателни разстройства;
- сексуални разстройства;
- повишено кръвно налягане;
- отслабване на имунитета;
- главоболие;
- зависимост от алкохол, никотин, кофеин;
- отчаяние;

-разочарование:

- негативни житейски нагласи;
- чувство за безпомощност;
- отчаяние [14,с.75-76].

Най- често за справяне с проблема за професионалното изгаряне се използва говоренето за стреса и изграждане на система за превенция и управление на стреса на работното място.

2. Институционална информация на Република България относно бежанската криза.

В Институционалната информация на Република България са посочени следните направления:

- План за действие на Националния оперативен щаб към Министерството на вътрешните работи /МВР/;
- Актуална ситуация и конкретни мерки, и предложения за оказване на закрила на бежанците- 09.10.2013г.;

➤ Препоръки на националния превантивен механизъм относно проверки и оценки на бежанците и миграционните проблеми на България- 15.10.2013.

➤ Информация от извънредно заседание на Министерски съвет във връзка с бежанския натиск- 21.10.2013.

➤ Доклад на националния оперативен щаб- 25.10.2013.

➤ План за овладяване на кризисната ситуация, възникнала в следствие на засиления миграционен натиск към територията на България [30,с.1-13].

Планът за действие на Националния оперативен щаб към Министерството на вътрешните работи включва следните мерки за преодоляване на бежанската вълна:

➤ разчет на прогнозата за очакваната бежанска вълна;

➤ подготовка на процедури за получаване на финансова помощ;

➤ апел за хуманитарно подпомагане от Международната федерация на Червения кръст и Червения полумесец;

➤ актуализация на Национален план за противодействие на тероризма;

➤ пренасочване на бюджетни средства за бежанския поток от бюджета на държавните ведомства;

➤ държавен сграден фонд- оглед и оценка за приемане и настаняване на бежанци;

➤ оценка на междуведомствени планове за извънредно реагиране и управление в кризи;

➤ управление на бежанския поток с усилията на България, Турция, Гърция;

➤ имунизация на държавни служители работили с бежанци;

➤ сътрудничество на обществото с държавните власти при работа с бежанци [30,с.1-2].

Проблемите свързани с децата бежанци, които следва да се разработят са следните:

➤ предоставяне на психологическа помощ;

➤ назначаване на настойници, попечители на непридружените деца;

➤ организирано обучение в центровете по български език за деца на 10 год. възраст;

➤ деца от 7 до 10 год. възраст да бъдат записани в най- близките до центъра за настаняване училища;

➤ дейности за социално и културно сближаване между бежанците и българските деца с цел интеграция [20,с.2-3].

Препоръките на превантивния механизъм относно проверка и оценка на бежанските и миграционните проблеми на България са следните:

➤ разпределителен център Елхово, център за предлагане на временна закрила Харманли, центрове „Враждебна“ и „Военна рампа“ да получат нормативна регулация на статута;

➤ след изтичане на 24 часовото задържане на лицата в ГПУ Елхово да се преустанови задържането им;

➤ всички сгради на ДАБ да се приведат според нормативните изисквания;

➤ назначеният общ и административен персонал да е в достатъчен брой;

➤ действия за контрол на представените от търсещите закрила лица външни адреси;

➤ информация на различни езици за правата и задълженията на бежанците и телефонни номера за спешна помощ;

➤ настаняване на семейства с малки деца в нормални битови условия;

- достоверна информация на непридружените малолетни и непълнолетни деца;
- сформирани на педиатрични екипи и педиатрични кабинети;
- с цел по- добра работа с бежанците диалог между, централната, местната власт и неправителствения сектор [30,с.3-4].

Информацията за извънредните заседания на Министерския съвет във връзка с бежанците е следната:

- емигранти, които не отговарят на условията за получаване на статут на бежанец да се извеждат от страната;
- издаване на статут на бежанец- ускоряване на процедурите;
- засилване контрола по границите;
- създаване на центрове от затворен тип;
- получаване на финансова помощ и подкрепа по линията на Frontex и материална помощ от Великобритания, Австрия, Чехия, Европейския съюз;
- денонощна охрана на места за настаняване на бежанци [30,с.4-5].

Доклада на Националния оперативен щаб е в следните насоки:

- рискове за сигурността на България в резултат на мигрантите;
- хуманитарна криза;
- -рискове за навлизане на лица свързани с екстремистки организации и организирана престъпност;
- здравни и епидемични рискове;
- социални рискове;
- капацитет на центрове и домове за настаняване в страната;
- център Харманли- капацитет- 3740 човека, настанени чужденци 3947 в повече с 207 човека;
- центрове в София кв. „Овча купел“, „Враждебна“ и „Военна рампа“, с. Баня и с. Пъстрогор- капацитет- 2350 човека, настанени 2697, в повече с 396 човека;
- специализирани домове за временно настаняване гр. София и гр. Любимец, гр. Елхово- капацитет-940 човека, настанени 1007 човека, в повече със 67 човека [30,с.5-6].

Мерките за миминизиране на рисковете на сигурността на страната са следните:

- справяне с миграционния натиск- изготвяне на план за спешни мерки;
- бюджетна програма за справяне с бежанския поток;
- координация на действията и управление на националните ресурси;
- събиране, обобщаване и анализ на информацията свързана с кризисната ситуация от Експертна информационно- аналитична група /ЕИАГ/;
- ежедневна обобщаваща справка до президента, министър- председателя, председателя на Народното събрание /НС/, Европейската комисия и др. изготвена от националния оперативен щаб ;
- оценка на междуведомствените планове за реагиране при извънредни ситуации;
- проверка на ведомствата и министерствата за изпълнение на задачите;
- своевременно информирани на обществото за бежанския натиск;
- за информация на гражданите по въпросите за бежанците в ситуационния център на МВР функционира денонощно открита телефонна линия и електронна поща;
- работни срещи между зам.- министър председателя и министърът на вътрешните работи, и главния прокурор по въпросите за бежанците;

➤ постоянна връзка между НПО, БЧК, фондация „Помогни на нуждаещите се“, сдружение на сирийските и арабски граждани в България и др. [30,с.6-8].

Неотложните комплексни мерки за овладяване на бежанската криза в страната са следните:

- мерки на границата за ограничаване на потока от граждани на трети страни, незаконно влизащи в страната;
- мерки за ограничаване на социално-икономическите измерения на бежанската криза;
- мерки свързани със създаване, приемане и прилагане на ефективна интеграционна програма.

Планът за овладяване на кризисната ситуация, възникнала в следствие на засиления миграционен натиск към територията на България съдържа следните цели:

- на територията на страната да се намали броят на нелегалните имигранти:

- чрез повишаване ефективността на наблюдение и охрана на българско-турската граница;
- комуникация и взаимодействие с институциите и органите на турската страна;
- ускорено извеждане на незаконно пребиваващи на територията на страната чужденци;
- гарантиране сигурността на българските граждани;
- наблюдение на заплахите и националните рискове;
- повишени мерки от страна на ДАНС, НСР, СВИ-МО, ГДПП-МВР и ДМ-МВР;
- контрол на мерките за защита на обекти от националната критична инфраструктура;
- мерки за недопускане на заболявания и епидемии нетипични за страната;
- гарантиране сигурността и обществения ред в райони с бежанци;

- в места за настаняване на бежанци да е гарантиран редът, сигурността и хуманните условия:

- ускорена процедура за първоначална полицейска дейност на границата;
- разширяване капацитета на ДАБ за приемане на бежанци;
- осигуряване на необходимите умения за живот в места за настаняване на бежанци;
- в местата за настаняване на бежанци да се осигурят здравни грижи;
- да се увеличи административния капацитет на ДАБ;
- намаляване на броя на лицата потърсили закрила в България:
- разяснителна кампания към лица преминали границата на България или готвещи се да я преминат;
- промени в законодателството;
- създаване на условия за приемане на рестриктивни мерки срещу чужди граждани нямащи основание за искане на статут на бежанци или хуманитарен статут;
- насърчаване доброволното завръщане в страните им на нелегалните мигранти;
- бърза интеграция на лицата получили статут на бежанец или хуманитарен статут;
- единна Европейска политика за интеграция на бежанците;
- приемане на национална стратегия и програма за интеграция на бежанците;

- за разрешаване на миграционните и бежански проблеми осигуряване на допълнителни външни ресурси;

- взаимодействие със структурите на Европейския съюз и отделните държави членки на Европейския съюз;
- подкрепа от страни извън Европейския съюз;
- взаимодействие с международни и неправителствени организации, които работят за подкрепа на бедстващи хора;
- ефективна комуникация с обществото:
- провеждане на информационни кампании за разясняване на рисковете и заплахите от миграционен натиск;
- национално отговорно отношение на всички държавни институции и организации на местната власт по проблеми свързани с бежанците.

Въпреки всичко Консултативният съвет за национална сигурност- МВР [8,с.2-3] посочва, че заплахите с висок потенциал и значим риск за националната сигурност за България са следните:

- кризата в Близкия изток;
- въоръжен конфликт в София;
- въоръжен конфликт в Сирия;
- преговори по Близкоизточния мирен процес;
- Иранската ядрена програма;
- политическите и икономическите събития в Ливан, Йордания, Египет;
- обществено политическата криза в България:
- изострено противопоставяне и липса на ефективен политически диалог;
- дефицит на справедливост в част от българското общество;
- липса на политическо представителство за немалка част от българските избиратели;
- недостатъчно доверие в българските институции.

Кризата в Близкия изток има следните характеристики:

- негативни последици в политически, икономически и социален аспект;
- основните процеси са с висока степен на неопределеност;
- страната ни не може или в незначителна степен може да влияе на част от ключовите процеси, които са външни за системата за защита на националната сигурност на България;
- за разширяването и задълбочаването на кризата съществува напълно реален потенциал [8,с.4].

Кризата в Близкия изток поражда реални рискове, които са свързани със засиления миграционен натиск върху България. Очаква се периодът да се удължи и проблемът да се задълбочи.

Актуалните заплахи породени от кризата в Близкия Изток са следните:

- навлизане в страната ни на:
- представители на международна организирана престъпност;
- симпатизанти и членове на различни терористични организации;
- лица изповядващи радикални и екстремистки идеи;
- провокиране на ксенофобски настроения и напрежение в местното население;
- наличие на голям брой чужди граждани, които не могат:
- да се грижат за семействата и себе си;
- нямащи принос към социалните системи;
- повишаване на криминалната престъпност;

- допълнителните разходи по издръжка на бежанците застрашават публичните финанси [8,с.5].

3. Социално- педагогическа дейност с бежанци.

Чавдарора- Костова, С., [22,с.50-63] сочи че социалната работа с бежанците е свързана със съдействие за получаване на статут и те се настаняват от ДАБ във:

- с. Баня, общ. Нова Загора, общ. „Овча купел“- София- регистрационно приемателни центрове;
- частни квартири- на територията на София, Пловдив, Варна и др. като разносните за наема, ел. енергия, топлоенергия, вода се заплащат от ДАБ;
- бежанци, които разполагат с финансови средства сами си заплащат наема и др.

ДАБ задължава бежанците с признат статут да напуснат в определен срок Регистрационно приемателните центрове и сами да осигурят жилищното си настаняване. Един от сериозните проблеми в социалната работа с бежанците е жилищното настаняване.

Проблемите на жилищното настаняване на бежанците са свързани със следното:

- голяма част от бежанците не разполагат с финансови средства;
- трудности свързани с получаване на удостоверение за самоличност:
- липса на постоянен адрес;
- невъзможност за регистриране като безработни в бюрата по труда;
- невъзможност за регистрация в общинските служби по социално подпомагане;
- невъзможност за здравно осигуряване и др.

Решенията на посочените по- горе проблеми са следните:

- разработване на Програми за интеграция на бежанци в България изпълнявани от бежанско- миграционните служби на БЧК;
- създаване на Междуведомствена работна група, която има за цел да разработи Национална програма за интеграция на бежанците в България.

Авторът [22,с.65] посочва, че проблемите, които има да разрешава страната ни във връзка с бежанците са свързани с медицинското обслужване и здравните осигуряване.

Основните проблеми при здравното осигуряване и медицинското обслужване на бежанците са следните:

- непознаване на условията в България, незнаенето на езика затруднява избора на личен лекар;
- незнанието на български език затруднява обслужването на бежанците в медицинските кабинети;
- бежанците не познават правата и задълженията си свързани със здравното осигуряване;
- понякога лекари и бежанци отказват да обслужват бежанци поради езиковата бариера и др.

Целите и задачите на социалната работа свързани с овладяване на бежанската криза са следните;

- броят на влизащите нелегални емигранти в България да бъде ограничен;
- да се организира сигурността на българските граждани;
- в местата за настаняване на лица потърсили и получили закрила в България да се осигури ред, сигурност и хуманни условия;
- да се намали броят на лицата потърсили закрила на територията на страната;

- принос към социалните системи от лица получили помощ от България и бърза, и ефективна интеграция в обществото;
- за разрешаване на миграционния и бежански проблем да се осигурят допълнителни външни ресурси;
- комуникацията с обществото да е ефективна и да не се прекъсва [22,с.6].

Характеристиките на обществено политическата криза, които трябва да се имат предвид в социалната работа с бежанците са следните:

- хронична криза с периоди на изостряне;
- на всички нива на регулиране на обществените отношения съществуват проблеми пораждащи и поддържащи кризата- многопластова криза;
- за разширяване и ескалация на кризата съществува реален потенциал;
- въздействията върху обществото са негативни и трайни.

Заплахите породени от обществено политическата обстановка и затрудняващи социалната работа с бежанците в страната са следните:

-затруднено създаване и прилагане на ефективни политики и недостатъчно ефикасна работа на институциите поради отсъствието на конструктивен диалог между властите;

- единството на нацията е застрашено от насаждане на омраза и насилие;
- влошената бизнес среда и свързаните с това рискове за:

- публичните финанси;
- инвестиционна активност;
- рискове за обема на чуждите инвестиции;
- рискове за усвояване на фондовете на Европейския съюз;

- разпиляване на обществената енергия и изтощаване на ресурсите на държавата [22,с.7-8].

Разрешаването на обществено- политическата криза изисква разработването на стратегия и предприемане на незабавни действия в следните направления:

- прилагане на конструктивни управленски политики;
- възстановяване на политическия диалог;
- осъждане на насилието като средство за постигане на политически цели;
- осъждане на всички ксенофобски, расистки прояви във всичките им форми;
- разрешаване на основни вътрешно- политически проблеми, чрез обединяване,

подкрепа и съвместни действия в следните насоки:

- устойчивост на финансовата и икономическа стабилност;
- подкрепа на социално слабите;
- намаляване на безработицата;
- разрешаване на проблемите с миграционния натиск;
- ново изборно законодателство;

- съвместни действия по основни външнополитически проблеми, а също така обединяване и подкрепа чрез:

- подобряване на външните партньори в капацитета и надеждността на българските институции;
- по проблемите на миграционния натиск, търсене на обоевропейска солидарност.

А. Тодорова [14,с.5] пише, че:- „Една от социалните групи определяна като „другите“ в обществото е тази на бежанците. Сред тях децата бежанци са най-уязвимата категория. Реализирането на ефективна закрила на тези деца предполага

успешното им социално включване задоволяване на техните образователни, възпитателни и социални потребности. В тази връзка особено значима е ролята на цялостната извънучилищна дейност, осъществявана от различни държавни и неправителствени институции у нас.

С децата бежанци се реализира извънучилищната възпитателна дейност в дейностите на: интелектуалното възпитание, нравственото възпитание, интеркултурното и патриотичното възпитание, екологичното и естетическото възпитание“.

Авторът [14,с.8-18] подчертава, че запазването на културната идентичност на детето е от особена важност като ключово място при извънучилищна дейност заема обучението по български език.

За преодоляване негативното влияние на миграционните процеси от голямо значение е ролята на училището и учителите.

Структурирането на ежедневието им в благоприятна и позитивна среда се постига, чрез социално- педагогическата и възпитателна с тези деца за да се преодолее състоянието на стрес и да се възстанови усещането за нормалност в живота им.

Обучението по български език може да им помогне по- бързо и безболезнено да се интегрират в образователната система, а също и да ги подготви за самостоятелен живот.

Едновременно в рамките на семейството и общността има стремеж за поддържане на традиционната култура и предаване на децата ценностите на културата на произхода. Децата получават от своите родители подкрепа да посещават училище, мотивирани са за това.

В основата на интегративната политика стои емоционалната подкрепа на децата бежанци в училище. За целта е необходимо да се преодолее стереотипното мислене, да се установи положително отношение между учениците в класа и да се създаде благоприятен климат.

Богати възможности за обучение и възпитание на децата от различни възрасти се предоставят от извънучилищните и извънкласните педагогически дейности. Чрез тях се задоволяват определени социални и образователни потребности.

Основните функции на извънучилищните и извънкласните дейности са следните:

- формираща;
- развиваща;
- развлекателна;
- информационна;
- комуникативна;
- коригираща.

Реализирането на различните видове възпитание на децата бежанци в извънучилищните условия се осъществява, чрез следните дейности в сферата на интелектуалното възпитание:

- дейността благоприятства обогатяването и разширяването знанията на децата в различни научни области;
- дейностно ориентиране към затвърдяване и разширяване на знанията на децата бежанци придобити в училище;
- обучение по български език и практическо овладяване на езика [14,с20].

Дейностите в сферата на нравственото възпитание на децата бежанци са следните:

- възпитание в толерантност;

- възпитание за приемане културните различия в мултикултурното общество;
- овладяване на положителни нагласи и стереотипи на поведение [14,с.22].

Дейностите в сферата на интеркултурното и патриотичното възпитание на децата бежанци са следните:

- развитие на мултикултурния диалог;
- отчитане стойността на културното богатство;
- утвърждаване на ценностите- свобода, равенство, толерантност, солидарност и обща отговорност;
- разкриване на различията в начина на живот, езика, мисленето, религията, храна, облекло, празници и др.;
- провеждане на различни дейности свързани с патриотичното и интеркултурното възпитание;
- преодоляване на културната дистанция;
- опознаване на културните традиции на различните народи с цел да се установят сходствата и различията по отношение на език, празници, светоглед и др.;
- поддържане на самосъзнанието на бежанците;
- съхраняване на културната идентичност;
- съхраняване на празнуването на традиционните празници, детски тържества [14,с.23-24].

Дейностите в сферата на естетическото възпитание на децата бежанци са следните:

- възпитание, чрез изобразително изкуство;
- възпитание, чрез театрално изкуство;
- повишаване на интереса към изкуството като цяло;
- повишаване на самочувствието на децата [14,с.39].

„Благодарение на извънучилищната възпитателна дейност се повишават учебните постижения на децата, развиват се творческите им способности, децата овладяват определени социални модели на поведение.

Реализирането на отделни аспекти на извънучилищните дейности способства за осъществяване на различни педагогически задачи, чрез съчетаване на съответните форми, методи, похвати, средства, които да задоволят потребностите и индивидуалните интереси на децата“ [14,с.39].

1.3. Обучение по български език и образование на бежанците в Република България

Съгласно чл.37 от Закона за бежанците „Агенцията за бежанците организира курсове за езиково обучение на бежанците по време на производството за предоставяне на статут“ [31,с.71].

Агенцията за бежанците организира в Интеграционния център за бежанци, разкрит към нейната административна сграда курсове за изучаване на български език за деца и възрастни. Продължителността на курсовете за деца е 10 месеца или общо 600 часа, а обучението на възрастните се извършва на два етапа – през първия, който е с продължителност около 4 месеца около 400 часа бежанците получават познания по езика за общуване на битово ниво. През втория етап около 600 часа обучението е насочено към придобиване на знания, необходими за продължаване на образованието в български висши учебни заведения. Обучение по български език се извършва и в Регистрационно- приемателен център за бежанци в с. Баня, Нова Загора. Агенцията за

бежанците поема осигуряването на учебната база, пособията и заплащането на преподавателския труд. За самите бежанци курсовете са безплатни и незадължителни.

Признатите бежанци имат пълен достъп до курсовете по български език провеждани в Интеграционен център към Агенцията за бежанците. Бежанско-мигрантската служба при НК на БЧК също организира курсове за изучаване на български език в гр. София и гр. Пловдив, които са предназначени само за бежанци, получили статут [31, с.72-73].

В закона за професионалното образование и обучение няма изричен текст, който да се отнася до бежанците и търсещите убежище. Придобиването на основно и средно образование от кандидатите за статут на бежанец се регулира от Закона за народната просвета и Закона за професионалното образование. Възниква необходимост от организирането на вечерни курсове за изучаване на български език поради факта, че много от признатите бежанци работят за да се издържат. Бежанците със статут, които кандидатстват за придобиване на българско гражданство, могат да се явят пред комисия за признаване степента на владеене на български език към МОН.

В чл. 25 от Закона за бежанците е регламентирано, че по време на производството за предоставяне на статут бежанецът има право да продължи обучението си до завършване на средно образование по ред, установен от Агенцията за бежанците и Министерството на образованието. По отношение на непридружените малолетни и непълнолетни кандидати за статут на бежанци, те имат право на безплатно обучение до завършване на средно образование. Агенцията за бежанците осигурява необходимите учебни пособия и нормалното протичане на учебния процес. След завършване на курс за изучаване на български език децата биват насочвани към училище в района на тяхното местоживееене. Комисия от трима учители, включително директора на училището преценяват познанията на детето по отделните учебни дисциплини и определят класа, в който може да бъде записано.

Бежанците получили статут имат право да придобият основно, средно и професионално образование при условия и по реда определени за българските граждани.

Съгласно наредба за държавните изисквания за приемане на студенти във висшите училища на Република България чужденците могат да кандидатстват за обучение при условията и по реда за приемането на българските граждани във висшите училища на Република България, ако:

- имат статут на постоянно пребиваващи на територията на Република България;
- имат статут на бежанец.

На основата на тези документи бежанците, получили статут и тези с предоставена хуманитарна закрила могат да бъдат приети и да се обучават в българските висши учебни заведения [31, с.72-73].

4. Социална политика, социализация и интеграция на бежанците

Политиката на една държава по отношение на предоставяне на сигурна защита на хората, потърсили подслон и препитание извън своята родина е отражение и мярка за развитието на демократичните процеси в нея. В Република България през последните десетилетия е изградена консолидирана национална система за закрила на бежанците със съвместните усилия на българските държавни институции и неправителствени организации и сдружения. Тази консолидирана национална система за закрила на бежанците осигурява възможно най-благоприятни условия за приемането, устройството и интеграцията на търсещите закрила в страната ни, съгласно условията на Женевската

конвенция за статута на бежанците от 1951г. и Нюйоркския протокол от 1967г. към нея, както и в съответствие с общоприетото европейско право в тази област.

Социалната политика зависи от наличието на социална държава. Държавата е социална, когато осигурява средства и условия за нормално съществуване на всички, поемайки и грижите за жизнения минимум на тези, които не са в състояние да си осигурят сами необходимите средства [21,с.40-41].

Социалната политика е съвкупност от законодателни и практически мероприятия. Основните цели на социалната политика са свързани с:

- укрепване на здравето, работоспособността и конкурентноспособността на населението и индивидуалното благополучие на личността;
- осигуряване на балансирано развитие на обществото, смекчаване на социалните противоречия, предотвратяване на остри социални конфликти.

От социалната политика се осъществяват следните основни социални мероприятия:

- осигуряване на правна и реална физическа защита на живота и правата на гражданите;
- оказване на социална помощ на най-бедните и крайно нуждаещите се;
- осигуряване на минимални пенсии и минимални държавни заплати и диференциране на заплатите и пенсиите над този минимум;
- осигуряване на безплатно образование за пребиваване в училище в рамките на задължителната възраст;
- за крайно нуждаещите се осигурява в рамките на общественото осигуряване безплатно медицинско обслужване.

Съществуват две направления в социалната политика: - лява и дясна социална политика.

Лявата социална политика е свързана с лява икономическа политика (централизирана икономика) и се характеризира с това, че широк кръг от хора се осигуряват с помощи, средствата за социални помощи се отделят независимо от степента на натрупване, относително равномерно разпределение на благата.

Дясната социална политика е свързана с дясна икономическа политика (либерализирана икономика). Характерно за нея е следното: - държавна социална помощ се осигурява само за най-нуждаещите се, съществува по-голямо диференциране на разпределението на благата между различните слоеве на населението, средства за социална помощ се отделят в съответствие с темповете на натрупване [3,с.139-140].

Понятието "социализация", въведено от Е. Дюркем 1907г. [8,с.52] характеризира процеса на обобществяване на човека, формирането на личността от социалните условия.

Социализацията се разбира традиционно като процес на интериоризация на култура (ценности, норми) от човека. Ценностите и нормите се интериоризират от индивида и благодарение на санкциите се затвърдяват.

Социализацията също е процес на социално взаимодействие, основното съдържание на който е предаването и усвояването на социалния опит (знания, умения, ценностни ориентации).

Социализацията е: обществена (осъществява се от социалните институции) и индивидуална (индивидът проявява активност) дейности самодейност [8,с.52].

Съществуват още множество определения на социализацията в контекста на различни науки и от различни позиции.

В рамките на субект- обектния подход като негови основоположници се считат френския учен Е. Дюркхийм и американецът Т. Парсонс „Формирането на всеки член на обществото с присъщата му култура се осъществява в самата социализация като процес на адаптация към обществото“. Този подход очертава пасивната позиция на човека в процеса на социализация [10,с.36].

В рамките на субект- субектния подход, който предполага активната позиция на човека „социализацията е развитие и самоизменение на човека в процеса на усвояване и създаване на култура, което произтича от взаимодействието на човека със стихийни, относително направлявани и целенасочени условия за живот на всички етапи от живота на човека“. Поддръжници на този подход са американските учени Ч. Кули и Д. Мид [10,с.36].

Под социализация следва да разбираме целия многостранен процес на очовечаване на човека, включващ както биологични предпоставки, така и самото непосредствено навлизане на индивида в социалната среда. Тя предполага социално познание, социално общуване, овладяване на навиките за практическа дейност, включвайки както предметния свят на вещите, така и цялата съвкупност от социални функции, роли, норми, права и задължения и т.н.; активно преустройство на обкръжаващия (както природен, така и социален) свят; изменение и качествено преобразование на самия човек, неговото всестранно и хармонично развитие [13,с.165].

Социализацията е процес, при който индивидът придобива знания, ценности, езикови възможности, социални умения и социална чувствителност, които му позволяват да се интегрира и да се приспособява към обществения живот (Arthur Reber, 1985г) [15,с.143].

Социализацията е процес, при който хората овладяват правила за поведение, система от убеждения и отношения, които позволяват на личността да функционира ефективно като член на обществото (Kevin Durkin, 1995г). Според Кевин Дъркин процеса на социализация има две страни: Индивидуализиране – установяване на собствена уникалност и идентичност на личността и Социално свързване – откриване на подходящи модели за обвързване, извличане на опит и функциониране в обществото [15, с.143-144].

Същността на социализацията като формиращ механизъм на обществото може да се разбере при условие, че личността се разглежда едновременно като обект и субект на социалното въздействие. В широк смисъл понятието социализация е процес на формиране на социална активност, която се разглежда като качество на човека и нейната реализация [2,с.270].

Социализацията се отнася към онези процеси, посредством които хората се научават ефективно да участвуват в социалните групи. Личността се счита за социализирана, когато е способна да участвува в съгласувани действия [23,с.385].

Обществото е заинтересовано да се стреми към адаптация, социализация и интеграция на бежанците, тъй като това е важен процес и помага на страни като България да прераснат в страна - домакин и да постигнат изискванията и целите на интегриране в Европа. Подкрепата за интегрирането на бежанците е отговорност, която носят множество участници. Опитът показва, че в различните страни най-ефективната подкрепа идва преди всичко от добре координирано партньорство между правителството, общността и гражданското общество. В процеса на интегриране неправителствените организации играят важна роля, тъй като тези организации чрез

контактите си сред хората са в състояние да обединят усилия, помагайки да се разнообразят възможностите за допълнително съдействие [5,с.37].

Политиката на Република България по прилагане на Конвенцията относно статута на бежанците от 1951г. и Протокола за статута на бежанците от 1967г., съгласно Закона за бежанците се провежда от Агенцията за бежанците при Министерски съвет, съгласувано с компетентните ведомства, имащи отношение към този въпрос [5,с.29].

Дейността на Агенцията е свързана с административното управление на сложния и многостранен бежански процес на основата на нормативна уредба, отговаряща на европейските критерии и стандарти в областта на убежището, със създаването на необходимите материални условия за осигуряване производството за предоставяне на статут на бежанец, както и интегрирането на бежанците в българското общество[5,с.29].

Важна роля в тези сложни процеси играят не само правителствените институции, но и неправителствените организации като Български червен кръст, Български хелзингски комитет, КАРИТАС, Център за подпомагане на хора преживели насилие и други неправителствени организации при решаване на проблемите свързани със социалната защита и интеграцията на бежанците в Република България [5,с.30].

По отношение на политиката за бежанците в Република България голяма роля имат и международните неправителствени организации. В тази връзка съществува дългогодишно сътрудничество между Агенцията за бежанците и Представителството на Върховния комисар на ООН за бежанците в София, което намира приложение в различни области – разработване на програми за социална защита на търсещите убежище и програми за интеграция на получилите статут бежанци, разработване на съвместни програми за квалификация на служителите от държавните институции, работещи по проблемите на бежанците.

Важна задача включена в Националния план за действие, относно усвояване достиженията на Европейския съюз в областта на убежището е разработването на Дългосрочна програма за интеграция на бежанците със статут в Република България от Агенцията за бежанците, съвместно с други ведомства, Върховния комисар на ООН за бежанците и неправителствените организации [5,с.30].

Процесите в областта на интеграцията на бежанците до голяма степен зависят от социално-икономическите условия в приемащата страна. Необходима е не само регламентирана нормативна наредба, но и наличие на обществена нагласа, финансово осигуряване, сътрудничество и координация между заинтересованите организации.

Ангажиментите на приемащата страна към бежанците не се изчерпва само с предоставянето на закрила и статут. Бежанците са хора, които се нуждаят от жилище, храна, работа, образование, от медицински и психологически грижи. Това изисква ясна програма за интеграция, в която да намерят отражение всички аспекти от правен, организационен, социален и финансов характер [5,с.31].

Съгласно всеобща декларация за правата на човека „Всеки човек има право да търси и да получи убежище в други страни, когато е преследван“ [3,с.146].

Конвенцията на Организацията на обединените нации за статута на бежанците е приета на 28.07.1951г. и през 2001г. отбелязва своята петдесет годишнина. Нейната основна цел е да преодолее последиците от Втората световна война в Европа, да не се повтарят травмите от преследването, разселването и опустошението на войната. Във времето конвенцията е доказала своята устойчивост, пред нея стоят редица предизвикателства, тя има дълбоко хуманен характер.

Настъпилите промени в света поставят на изпитание способността на държавите да решават съвременните проблеми на разселването.

Необходимо е да се увеличат усилията за внушаване на уважение и търпимост към бежанците.

Местното население трябва да бъде насърчавано да възприема бежанците не само като хора, търсеци закрила, но и като личности, които ако им се даде възможност ще имат реален принос за развитието на приемащите ги общества [3,с.147].

4. 1. Международна закрила на бежанците – правна уредба

Общото събрание на ООН създава Службата на Върховния комисар на ООН за бежанците (ВКБООН) след Втората световна война. Целта е ВКБООН да осъществява международна закрила на бежанците и да намира трайни решения за тях. Комплекс от международни актове и стандарти като Всеобщата декларация за правата на човека от 1948г. и четирите Женевски конвенции – по международно хуманитарно право от 1949г. очертават дейността на ВКБООН. Освен това дейността на ВКБООН се основава и на множество международни и регионални договори и декларации със задължителен или незадължителен характер, посветени на нуждите на бежанците[3,с.147].

Според Конвенцията за статута на бежанците от 1951г. терминът „бежанец“ се прилага за всяко лице, което „при основателни опасения от преследване по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политически убеждения се намира извън страната, чийто гражданин е и не може да се ползва от закрилата на тази страна или не желае да се ползва от такава закрила поради тези опасения; или бидейки без гражданство и намирайки се извън страната на своето обичайно местоживееие в резултат на подобни събития, не може да се завърне, или поради такива опасения не желае да се завърне в нея“ [6,с.11].

Конвенцията на Организацията за африканско единство е допълнение на Конвенцията от 1951г. и е регионален договор от 1969г. Нейната основна цел е регулиране на бежанските проблеми в Африка[3,с.148].

Декларацията от Картагена е приета през 1948г. от представители на правителствата и изтъкнати юристи от Латинска Америка. Според нея бежанците са лица, които напускат страната си защото животът, безопасността или свободата им са застрашени от общо насилие, вътрешни конфликти, чужда агресия, масови нарушения на правата на човека.

Протоколът за статута на бежанците от 1967г. премахва географските и времеви ограничения относно понятието бежанец. В него се засягат въпроси свързани с условията за прекратяване на статута на бежанец, изключване от такъв статут, правното положение на бежанците в приемащата страна, задълженията на държавите и сътрудничеството им с ВКБООН.

Към месец септември 2001г. държавите- страни по Конвенцията за статута на бежанците са общо 141 на брой. Сред тях е и Република България [3,с.148].

4.2. Закрила и трайни решения за бежанците в България

Съгласно чл.27,ал.2 от Конституцията на Република България страната ни дава убежище на бежанци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи. По силата на чл.98, ал.10 от Конституцията предоставянето на убежище е изключително правомощие на Президента на Република България [6,с.19].

ВКБООН открива през 1992г. представителство в България. Република България приема първите институционални мерки на национално ниво и създава Национално бюро за териториално убежище на бежанците (НБТУБ), компетентен орган по бежански въпроси. ВКБООН преустановява разглеждането на молбите за статут, тъй като тази функция се поема от НБТУБ след ратифицирането от България на Женевската конвенция от 1951г. на 15 октомври 1993г. [6,с.19].

Правителството на Република България предоставя за пръв път бежански статут през юли 1995г., а през 1996г. Върховният административен съд започва разглеждането на жалби срещу отхвърляни от административния орган молби [6,с.20].

Наредбата за предоставянето и регламентирането на статута на бежанец от 1994г. е нормативният акт, който урежда бежанските проблеми за пет години напред. Народното събрание приема Закон за бежанците през 1999г. На мястото на НБТУБ се създава Агенцията за бежанците като държавен бежански орган, който заедно с Национална служба „Гранична полиция“ провежда ускорено производство на граничните пунктове.

Законът за убежището и бежанците влиза в сила на 1 декември 2002г. Преди приемането му Държавната агенция за бежанците и представителството на ВКБООН в България съвместно с Програмата за закрила на бежанци и мигранти на Българския Хелзингски комитет, националната работна група и съдии от Върховния административен съд, започват интензивен процес по изготвяне на новия закон. Съгласно Законът за убежището и бежанците Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет е централния компетентен орган по въпросите свързани с бежанците, а Софийския градски съд и окръжните съдилища са компетентни да разглеждат жалби срещу решения на административния орган [6,с.20].

Съгласно Законът за убежището и бежанците - чужденец, влязъл в България за да търси закрила или който е получил закрила не може да бъде върнат на територията на държавата, в която са застрашени неговия живот или свобода по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политическо мнение или е изложен на опасност от изтезания или други форми на жестоко, нечовешко или уничително отнасяне или наказание. Преобладаващият брой лица, търсещи убежище в България влизат през границата с Турция [6,с.21].

Освен Държавната агенция за бежанците, Българския червен кръст, Българския Хелзингски комитет и Каритас България изпълнителни партньори на ВКБООН в предоставянето на закрила и подкрепа на бежанците от началото на 2001г. са и Национална служба „Гранична полиция“ към МВР, провеждащи контрол и ускорено производство на граничните пунктове.

С постановление № 123/14.05.2001г. на Министерския съвет българското правителство укрепва капацитета на системата за подпомагане и закрила на бежанците посредством създаването на бежански центрове. Създаден е регистрационно-приемателен център в София с персонал от 22 души и капацитет за настаняване на 500 лица, както и интеграционен център с персонал от девет души [6,с.21].

Напредъкът към намиране на трайни решения за проблемите на бежанците в България чрез доброволно репатриране, преселване и интеграция е бавен. Целта на доброволното репатриране е да осигури възстановяване принадлежността на бежанците към общностите им, както и на националната закрила или в страната на произход или чрез заселване на друго място. Доброволното репатриране се възприема като най-доброто решение от самите бежанци и от международната общност.

А) Доброволно репатриране

Статистиката отчита случаи на доброволно репатриране, свързани с репатриране в Босна и Херцеговина през 1996г., когато представителството на ВКБООН организира завръщането на две групи бежанци. След като бяха регистрирани, беше установено доброволно и естествено желание за връщане, бежанците получиха разрешение от Босненското правителство и изходна виза от българските власти.

Във връзка със военните конфликти в Косово над 470 души от Югославия са кандидатствали за закрила в България и са получили през 1999г. хуманитарен статут. Почти всички са се завърнали след края на войната в родината си. Лицата репатрирани в Косово, Хърватска и Сърбия са предимно семейства с деца. Опитът показва, че след като условията в страната на произход станат благоприятни за връщане, бежанците обикновено изявяват желание да се завърнат [6,с.25-26].

Съвместно с Държавната агенция за бежанците, Министерството на вътрешните работи, Министерството на външните работи, Българския Хелзинкски комитет, Българския червен кръст, Съвета на жените – бежанки в България на 27.05.2003г. Представителството на ВКБООН в България иницира първия Междуведомствен постоянен комитет за доброволно завръщане в Афганистан и Ирак. Представителството през 2003г. подпомогна доброволното репатриране на два случая – две семейства афганистански граждани, общо седем души по проекта на ВКБООН – Женева „Завръщане в Афганистан от несъседни държави“.

Б) Натурализация

Натурализацията е приложима за тези, които отговарят на условията за минимално три годишно пребиваване в страната. През периода 1993г.-2003г. българско гражданство са получили четиридесет бежанци. Всички бежанци със статут в България получават разрешение за постоянно пребиваване [6,с.26-27].

В) Интеграция

Най-осъществимото трайно решение за бежанците в България е интеграцията. Законовите и подзаконовите актове уреждат първоначалната интеграция, включително езиково обучение, професионално обучение, социално осигуряване, достъпа до пазара на труда и отношение, сходно на това към българските граждани в подобно социално положение. За да насърчава тази дейност Представителството на ВКБООН организира съвместно с Държавната агенция за бежанците и важни партньори редица конференции, които доведоха до приемането от правителството на конкретен пакет за първоначална интеграция през 2003г. Сред приоритетите на ВКБООН продължава да бъде интеграцията на бежанците, която е голямо предизвикателство пред укрепването на националната система за закрила и превръщането на България от транзитна в приемаща бежанци страна [6,с.27].

Г) Обществена подкрепа и политика по закрила на бежанците

Обществената подкрепа за интеграцията на бежанците е от съществено значение за техният успех и устойчивост. Организирант се кампании за осведомяване на обществеността по годишните проекти на ВКБООН.

Съгласно Законът за убежището и бежанците от 2002г. правата на признатите бежанци са сходни с тези на българските граждани, което е важна предпоставка за интеграция на бежанците в България.

Д) Регистрация и издаване на документи на бежанци

Регистрацията и издаването на документи на бежанци и търсещите убежище са уредени в Законът за убежището и бежанците със съответните изменения, което е

основа за намиране на трайни решения, включително и за лица с хуманитарен статут по Закона за българските документи за самоличност.

Е) Преселване

Като едно от най-трайните решения за бежанците е преселването, но се прилага в изключително редки случаи, когато няма друга възможност. Съгласно вътрешни документи, предоставени на разположение в Представителството на ВКБООН в България за периода 1993г.-2003г. има едва няколко случая на преселване – на повече от двадесет лица в Австралия, Канада, Дания, Финландия, Холандия, Норвегия, Швеция и САЩ.

Ж) Събиране на семейството

Събирането на семейството е уредено в чл.34 на Законът за убежището и бежанците. Предвижда се в закона за признатите бежанци правото да се съберат с основното семейство, а възрастните родители на признатите бежанци по Женевската конвенция от 1951г. да се присъединят към децата си в България. Председателят на Държавната агенция за бежанците дава разрешение за събиране на семейства. По предоставена информация на разположение в Представителството на ВКБООН в България по годишни доклади за предоставяната закрила за периода 1993г.-2003г. около тридесет и пет лица, повечето от Афганистан и Ирак са се събрали със семействата си в България, а на други двадесет и три, предимно бежанци от Ирак, Иран, Босна и Херцеговина и Сомалия е оказано съдействие за събиране със семействата им в Канада, Дания, Норвегия и САЩ [6,с.29].

4.3. Право на убежище и статут на бежанец в Република България

Особената закрила, която Република България предоставя на чужденци по Закона за убежището и бежанците, включва убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила.

Убежище

Президентът на Република България предоставя убежище.

Убежището се дава на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи. Президентът предоставя убежище и когато прецени, че държавните интереси или особени обстоятелства налагат това.

Молба за убежище, подадена от чужденец в Държавната агенция за бежанците следва да бъде препратена незабавно на компетентния орган -Президента на Република България.

Статут на бежанец и хуманитарен статут

Председателят на Държавната агенция за бежанците предоставя статут на бежанец и хуманитарен статут .

Статут на бежанец се предоставя на чужденец, който се страхува от преследване поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или поради политическо мнение и/или убеждение, и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея.

Хуманитарен статут се предоставя на чужденец, принуден да напусне или да остане извън държавата си, тъй като е изложен на реална опасност от тежки посегателства, като:

1. смъртно наказание или екзекуция;

2. изтезание или нечовешко или унизително отнасяне, или наказание;
3. тежки и лични заплахи срещу живота или личността му като гражданско лице поради насилие в случай на вътрешен или международен въоръжен конфликт.

Хуманитарен статут може да бъде предоставен и по други причини от хуманитарен характер, както и поради причините, посочени в заключенията на Изпълнителния комитет на Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците. Той се предоставя по преценка на председателя.

Временна закрила

Министерският съвет предоставя временна закрила, въведена с решение на Съвета на Европейския съюз.

Временна закрила се предоставя в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат държавата си по произход поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от нея и по тези причини не могат да се завърнат там [20 <http://www.aref.government.bg/>]

Образуването на производство за предоставяне на статут на бежанец в Република България е регламентирано със Закона за бежанците от 1999г.

Съгласно чл.44, ал.1 от Закона за бежанците „Чужденец може да заяви желание за предоставяне на статут на бежанец в Агенцията за бежанците, в нейните териториални поделения, пред компетентните органи на Граничната полиция или в паспортно-визовите служби на териториалните дирекции на вътрешните работи, както и в дипломатическите и консулските представителства на Република България“.

С подаване на заявление на кандидата за статут пред един от горепосочените органи се открива производство за предоставяне на статут на бежанец. Компетентните органи са длъжни да задържат документите му за самоличност и да снемат всички идентифициращи го белези. Компетентните органи имат право да извършват обиск на чужденеца, на носените от него вещи, както и на превозните му средства. Личният обиск се извършва от лица от същия пол.

Когато заявлението е направено в Агенцията за бежанците или в нейните териториални поделения, снемането на идентифициращи белези, на други образци за сравнително изследване, както и личният обиск се извършват съвместно с органите на Министерството на вътрешните работи.

Когато заявлението е направено пред органи извън Агенцията за бежанците или нейните териториални поделения, те са длъжни незабавно да го изпратят на надлежния орган. За тази цел граничните органи и местните власти получават инструкции, изготвени съвместно от председателя на Агенцията за бежанците и министъра на вътрешните работи.

След приемане на заявлението се провежда интервю с кандидата за статут на бежанец, данните от което се отразяват в протокол.

Компетентните органи, пред които е направено заявлението, ако не установят основания за отказ са длъжни да издадат временен документ, който дава право на бежанеца в срок до 24 часа да се придвижи безплатно с автобусен или железопътен транспорт до Агенцията за бежанците или до най-близкия регистрационен център.

След откриване на производство в Агенцията за бежанците кандидатът за статут на бежанец се настанява в регистрационен център, където му се открива лично досие. Той се подлага на медицински преглед и изследвания и му се издава временна карта на бежанец. Бежанецът остава под карантина, докато станат известни резултатите от

медицинските изследвания, при необходимост може да бъде настанен и в болнично заведение.

След приключване на карантинния период бежанецът се настанява в приемателен център или друго място за подслон за сметка на Агенцията за бежанците, Български червен кръст или друга неправителствена организация.

Когато бежанецът разполага с достатъчно средства, може да му бъде разрешено да отседне за своя сметка на избран от него адрес.

Малолетните и непълнолетните бежанци, които не са придружени от родителите си се настаняват в регистрационни и приемателни центрове или квартири като се вземат мерки за предпазването им от насилие [24,с.350-353].

Председателят на Агенцията за бежанците в срок до три месеца от образуването на производство взема мотивирано решение с което:

- предоставя статут на бежанец;
- отказва статут на бежанец;
- предоставя закрила в срок до 1 година на бежанец, признат по мандата на Върховния комисар на ООН за бежанците;
- предоставя хуманитарна закрила [24,с.355].

Основанията за отказ за предоставяне статут на бежанец са регламентирани в чл.13, ал.1 от Закона за бежанците. Статут на бежанец не се предоставя на чужденец, за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил деяние, което съгласно българските закони и международни договори, по които Република България е страна е определено като военно престъпление или като престъпление против мира и човечеството, за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил тежко престъпление от неполитически характер извън територията на страната, както и за когото е установено по съдебен ред, че е извършил престъпление против Р. България или друго престъпление, което представлява особено тежък случай [24,с.338].

Съгласно чл.28, ал.1 от Закона за бежанците от 1999г. „Бежанец, на когото е предоставен статут, придобива правата и задълженията на български гражданин”, с изключение на:

- правото да избира и да бъде избран;
- да заема длъжности в държавната администрация, за които със закон се изисква българско гражданство;
- да бъде военнослужещ в българската армия;
- други ограничения, предвидени със закон [24,с.345].

Според Закона за българските документи за самоличност в сила от 1 април 1999г. на чужденците с разрешено пребиваване в Република България се издават следните видове български документи за самоличност:

- временна карта на бежанец – издава се на чужденци, които са в процедура за предоставяне на бежански статут;
- карта на бежанец – издава се на лица със статут на бежанец със срок на валидност до 3 години;
- удостоверение за пътуване зад граница на бежанец.

Документите, удостоверяващи самоличността на бежанците, пребиваващи на територията на Република България се издават от Министерството на вътрешните работи.

По време на производството за предоставяне на статут, както и след предоставянето на статута бежанците са длъжни да носят винаги документите за

самоличност и да ги предоставят за проверка при поискване от компетентните органи [24,с.396].

Бежанецът е длъжен в срок от седем дни след получаване на съобщение за предоставяне на статут на бежанец да се яви в общината на населеното място, където трябва да се установи за постоянно местоживееене, за да бъде вписан в регистъра на населението, съгласно Законът за бежанците.

Бежанецът с предоставен статут има право да получи разрешение от Агенцията за бежанците да се събере със семейството си на територията на Република България. След получаване на разрешение от Агенцията за бежанците входни визи на членовете на семейството на бежанеца се издават от българските дипломатически или консулски представителства.

При условията и по реда на Закона за българското гражданство бежанецът има право да кандидатства за придобиване на българско гражданство [24,с.346].

4.4. Специализирани държавни органи и неправителствени организации в Република България

Агенция за бежанците към Министерски съвет е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище София, която провежда политиката на Република България по прилагането на Конвенцията за статута на бежанците от 1951г. и Протокола за статута на бежанците от 1967г.

Агенцията за бежанците се състои от централна служба, транзитни, регистрационни, приемателни и интеграционни центрове.

В съответствие със Закона за администрацията е изградена централната служба на Агенцията за бежанците. Министерският съвет утвърждава щатната численост на централната служба.

Транзитните центрове са териториални поделения на Агенцията за бежанците. В тях се осъществява първоначална регистрация и осигуряване на подслон и медицинско изследване на кандидатите за статут на бежанец, които са заявили за това в районите на граничните контролно-пропускателни пунктове или в непосредствена близост до тях.

Регистрационните центрове са териториални поделения на Агенцията за бежанците за регистрация, първоначално настаняване и медицинско изследване на кандидатите за статут на бежанец, които са заявили за това си качество на територията на Република България, извън граничните контролно-пропускателни пунктове.

Приемателните центрове са териториални поделения на Агенцията за бежанците. В тях се осигурява подслон, социално и медицинско подпомагане на кандидатите за статут на бежанец, престояли най-малко 15 дни в транзитен или регистрационен център, до влизането в сила на решението по статута на бежанец.

Интеграционните центрове са териториални поделения на Агенцията за бежанците за осигуряване на езиково обучение, професионална квалификация и други дейности, необходими за интегрирането на бежанците в Република България.

Агенцията за бежанците организира приемането и временното настаняване на бежанци на територията на Република България и в сътрудничество с Българския Червен кръст и други неправителствени организации за адаптиране на чужденците към българските условия.

Агенцията за бежанците във взаимодействие с централните органи на изпълнителната власт, Българския Червен кръст и други неправителствени организации организира дейността по разпределението им на територията на страната, устройството на работа и оказване на социална, медицинска и психологическа помощ на бежанците

както по време на производство за предоставя на статут, така и на получените статут на бежанец [24,с.346-347].

Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет е създадена на първи ноември 1992г. Към агенцията функционират следните териториални поделения:

- Регистрационно – приемателен център в София, кв. "Овча купел";
- Регистрационно – приемателен център „Военна рампа“ - София;
- Регистрационно – приемателен център „Враждебна“ – София;
- Регистрационно – приемателен център с. Баня, община Нова Загора;
- Транзитен център в с. Пъстрогор, община Свиленград;
- Бежански център в гр. Харманли;
- Бежански център в гр. Стрелча;
- Бежански център в с. Ковачевци, община Перник.

Други специализирани организации за работа с бежанци са: Асоциация за интеграция на бежанците и мигрантите – неправителствена организация за общополезна дейност в областта на интеграцията на бежанците и мигрантите, Български Червен кръст, Български бежански съвет, Български хелзингски комитет, Съвет на жените бежанки в България, Миграционна служба на „Каритас“ България и много други.

В страните от Европейския съюз миграцията поражда законови, социални, интеграционни и други въпроси. В много страни се разработват програми за интеграция. В повечето европейски държави общините са основните организатори и координатори на мерките и програмите за интеграция.

Европейските страни в последните години обръщат все по-голямо значение на процесите на интеграция на бежанците. Миграционните политики на европейските страни в тази област, включително на България се превръщат в интеграционни политики. Предстои разработване на Национална стратегия за адаптиране и социализиране на бежанците. Тя се изготвя от Министерството на вътрешните работи, Министерството на отбраната, Министерството на труда и социалната политика и неправителствени организации. Основната и цел е интеграция на бежанците в българското общество. Практическите дейности на държавните институции и правителствените и неправителствените организации за интеграция на бежанците в България са:

- възможност за комуникация, изучаване на български език;
- деконцентрация на бежанците, което ще помогне за интеграцията им;
- насочване към трудовия пазар;
- насочване към образователната система;
- въвеждащи програми на новодошлите;
- достъп до услуги;
- жилищно настаняване;
- прилагане на пакет от мерки за интеграция на новоприетите бежанци от уязвимите групи;
- прилагане на пакет от мерки за интеграция на непридружени непълнолетни и малолетни бежанци;
- повишаване на осведомеността;
- платформи за диалог [12,с.225-226].

Представителството на ВКБООН в България пряко изпълнява редица от програмните дейности, свързани с правната помощ и закрила и информирането на

обществеността. Програмата на ВКБООН е подкрепяла и продължава да подкрепя държавните институции и неправителствените организации за укрепване на капацитета им и за решаването на бежанските проблеми. Отговорностите на партньорските организации, които участват в предлагането на закрила, помощ и трайни решения за бежанците в България е показана в последователността на молбата за убежище:

1. Национална служба "Гранична полиция" – структура в Министерството на вътрешните работи, осигурява достъп до територията на България на лица, нуждаещи се от закрила, приема молбите за убежище и ги насочва към основния бежански орган – Държавна агенция за бежанците.

2. Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет е основният компетентен бежански орган - приема и регистрира молбите за убежище и издава документи за самоличност на търсещите убежище, които са в процедура за предоставяне на статут, интервюира чужденците, разглежда молби и взема решения като първа инстанция (приема /отхвърля), предоставя храна и настанява търсещите убежище, помага на търсещите убежище за медицински застраховки и основни медицински грижи, при необходимост насочва бежанците към подходящи здравни заведения в страната, организира курсове по български език, подsigурява назначаването на настойници за деца, разделени от родителите си, поддържа приемни /регистрационни центрове за търсещите убежище, поддържа Интеграционен център за бежанци в София.

3. Съдебна система: Софийски градски съд (СГС), Окръжни съдилища, Върховен административен съд (ВАС) – съдебните обжалвания при ускорено производство за молби за убежище се разглеждат от СГС и окръжните съдилища, съдебните обжалвания при производството по общия ред се разглеждат от ВАС.

4. Национална служба „Полиция“ - структура в Министерството на вътрешните работи, приема молби за убежище и ги насочва към основния бежански орган – Държавната агенция за бежанците, издава документи за пътуване на признатите бежанци.

5. Министерство на външните работи – приема молби за убежище чрез посолствата си в чужбина и ги насочва към основния бежански орган – Държавната агенция за бежанците, издава входни визи на търсещите убежище или съответните сертификати за връщане.

6. Министерство на образованието – осигурява достъп на бежанци и лица с хуманитарен статут до основно, средно и висше образование при същите условия като тези за българските граждани.

7. Министерство на здравеопазването – осигурява медицински грижи за търсещите убежище, осигурява медицински застраховки и грижи за бежанци и лица с хуманитарен статут при същите условия както за българските граждани.

8. Министерство на труда и социалната политика – улеснява достъпа до пазара на труда за бежанци и лица с хуманитарен статут, улеснява достъпа до професионално обучение за безработни бежанци и лица с хуманитарен статут, улеснява достъпа до системата за социално подпомагане на бежанци и лица с хуманитарен статут при същите условия като тези за българските граждани в сходно положение.

9. Държавна агенция за закрила на детето – осигурява достъп за децата, търсещи убежище и бежанци до услуги за деца при същите условия като за български граждани.

10. Български Хелзински комитет извършва наблюдение на входните пунктове (сухопътни, въздушни, морски), наблюдава централите за задържане, извършва правни

съвети и консултации на всички етапи на производството за предоставяне на статут на бежанец, правно представителство пред съда и съдействие при разработване на юридически текстове.

11. Български червен кръст – чрез своята мрежа от доброволци подкрепя уязвимите хора в бедствени и кризисни ситуации. Чрез програми за обучение и дейности в полза на обществото допринася за облекчаване и предотвратяване на страданието във всичките му форми, закриля здравето и живота и осигурява уважение към човешката личност. Целта на Бежанско- мигрантската служба на БЧК е да съдейства за интеграция на бежанците в България. Български червен кръст в сътрудничество със Съвета на жените бежанки осигурява социална подкрепа и консултации за бежанци и лица с хуманитарен статут, извършва назначения за включване в държавната система за социално подпомагане и трудова заетост, дейности за социална и културна ориентация, подкрепа за интегриране чрез обществено- полезни дейности, организиране на социални клиники за бежанци, развитие на бежанската общност и установяване на контакти.

12. Каритас- България е федерация на независими епархийни католически организации, регистрирана като сдружение с нестопанска цел за обществено- полезна дейност. В центъра на дейността са проблемите с бездомни, безработни, бежанци, социално слаби и други групи в българското общество със социални проблеми. Каритас- България съвместно с Държавната агенция за бежанците и Представителството на ВКБООН в България подпомага следните категории търсещи убежище и бежанци: - търсещи убежище със специални нужди(жени, деца, непридружени малолетни) и жертви на изтезание – търсещи убежище, бежанци и лица с хуманитарен статут. Подкрепата на търсещите закрила се изразява в осигуряване на медицински услуги, обучение, социални консултации и социално подпомагане [6,с.43-45].

В България има увеличение на потърсилите закрила през 2015 г. и до 23.09.2015г. те вече са 11 742 души при общо 11 081 за цялата минала 2014 г. Това са официалните данни на Държавната агенция за бежанците (ДАБ). Числата включват както хората, потърсили закрила на граничните пунктове, така и заловените на т.нар. „зелена граница“, които са били регистрирани в някой от центровете. Това отнежда на България около 2% от подадените молби в целия Европейски съюз. Общо за последните шест години потърсилите закрила са 33 269. От тях под една трета - 9 345, са получили статут на бежанци. Малко над 5 хиляди са получили хуманитарен статут. Останалите получават отказ или производството им се прекратява и те трябва да се върнат там, откъдето са дошли. Данните показват, че всяка година през лятото и есента се наблюдава пик на пристигащите, който продължава понякога и до зимните месеци. Това се обяснява с факта, че повечето хора тръгват през лятото, но не всички успяват в рамките на месец- два да се придвижат до Европа.

През 2015 г. всеки месец подадените молби надвишават подадените през миналата година, която пък беше пикова до момента. През 2015 г. ситуацията е различна спрямо предходните и идващите от Ирак рязко нарастват. Тази година те вече са 25% от всички потърсили закрила. От 608 души за цялата 2014 г. те са станали 2 648 само до края на август 2015г. Превземането на части от Ирак от "Ислямска държава" е обяснение за тази промяна, но според данните на ДАБ, идват и иракчани от други райони на страната. Всички регистрирани в България трябва да останат тук и ако успеят нелегално да достигнат до друга държава от Европейския съюз, то местните

власти трябва да ги изпратят обратно тук. Така предвижда т.нар. Дъблински регламент. Това е обяснението защо много от пристигащите предпочитат да преминат нелегално България, за да не бъдат регистрирани.

Данните за 2014 и за 2015 година не показват някаква сериозна промяна в половия състав на пристигащите - малко над половината са мъже, около една шеста са жени, но близо една трета са деца.

Ето разпределението по възраст от началото на 2015г. - младите преобладават през 2015 година, над половината са на възраст между 18 и 34 години. Възрастни хора над 65 години на практика няма, но децата винаги са около една трета. Децата са пропорционално разпределени според общите данни за географския произход на търсещите закрила. Т.е. и хората от Сирия, и от Ирак, и от Афганистан в еднаква степен взимат и децата си по пътя към Европа. Но не всички успяват да пристигнат заедно с децата си. Причините за това могат да бъдат както смърт по пътя, разделяне или загубване. Броят на непридружените деца расте. Те са близо две хиляди за последните две години. Расте както общият брой на децата, така и този на останалите сами деца.

В момента в България бежанци се настаняват на шест места - в центровете в Пъстрогор и Харманли, които са близо до турската граница, в село Баня до Нова Загора, както и на три места в София. Общо настанените са 2 581 души, от които повече от половината са сирийци. Близо половината места в центровете все още са свободни. Отделно ДАБ може бързо да реагира с разкриването на още 1000 легла, т.е. при увеличаване на притока България е в състояние да настани още близо 4 хиляди души.

Не са всички, но делът на необразованите се увеличава през последната година. Докато преди години само една четвърт са били или без никакво образование, или само с начално, то днес тенденцията е доста различна. Съотношението между образовани и необразовани се е изравнило, а тези с висше или полувисше образование са 6%. [29 www.clubz.bg].

В България притокът на бежанци е нараснал през 2015 г., както и в цяла Европа. До края на август в страната са потърсили закрила почти 12 хиляди души, което вече надвишава броя за цялата минала 2014 г. Очевидно има ръст, но също е очевидно, че той не е в пъти. Друго очевидно е, че динамиката на пристигналите в България повтаря традиционната динамика за всяка предишна година – засилване през лятото и успокояване през зимата. Погледнато месец по месец, дори има спад – през август потърсилите убежище са 1447, което е по-малко от потърсилите убежище през юли – 1869. Това, разбира се, може да бъде обяснено със станалото широко известно в края на лятото почти безконтролно преминаване през Гърция, което вероятно е намалило леко притока към България. Но и без този детайл, темпът на нарастване на притока на бежанци към страната не променя съществено общата картина – в България работят шест центъра за настаняване, в тях все още близо 50% от местата са свободни. Няма прогнози скоро системата да прелее. Данните правят още по-нелепи твърденията, че пристигащите в България не са бежанци от зони на военни конфликти, а са предимно икономически имигранти от Африка. Това просто не е така. Според предоставените от Държавната агенция за бежанците числа, 91% от регистрираните през 2015 г. идват от три държави – Сирия, Ирак и Афганистан. Тенденцията през тази година е за сериозен ръст на идващите от Ирак - както от управлявани от „Ислямска държава“ райони, така и от други. Това е една от причините не всички, потърсили закрила в България, да я получават. С почти половината от тях това не се случва. Не се случва обаче и друго –

въпреки Дъблинския регламент, който задължава България да приеме обратно регистриран в нея бежанец, ако той бъде заловен на територията на друга държава от Европейския съюз, страната ни отново не е подложена на натиск от връщане на значителен брой хора. За последните две години са постъпили близо 15 хиляди запитвания – т.е. толкова регистрирани в България чужденци са били засечени някъде другаде в Европа. От тях по-малко от 400 са изпратени обратно в България. Най-голям е броят на запитванията от Германия и Австрия, които, по неписано правило, не се стараят в обратното изпращане на бежанци.

Всички тези данни очертават една значително по-спокойна ситуация в България в сравнение с много други европейски страни. Това го доказват дори и резултатите от изследване на общественото мнение от втората седмица на септември, проведено от „Алфа рисърч“. Въпреки че то отчита повишение на дела на българите, за които бежанският поток е опасност – от 49% през 2013 г. на 63% през 2015 година, проучването показва умерено отношение към проблема, което до голяма степен съвпада с взетите решения в Брюксел.

Колкото българите настояват за борба с трафика на хора (89%) и за усилване на оградата по границата (75,9%), приблизително толкова много българи настояват и за подобряване на работата на службите, които уреждат статута на бежанците (82,9%), както и за толерантно отношение към тях (75,5%).

Противоречието е само на пръв поглед, защото тези настроения напълно съвпадат с последните решения от Европейския съвет преди седмица – хуманно отношение към дошлите и засилване на контрола по границите. Две трети от българите оценяват позитивно и решението за квотното разпределение на вече дошлите имигранти [28 www.dw.com/bg].

4.5. Социално подпомагане и осигуряване на бежанците в Република България

Понятието социално подпомагане произтича от действащата законова и подзаконова уредба. В конституцията на Република България е записано в чл.51 „Гражданите имат право на обществено осигуряване и социално подпомагане. Лицата, останали временно без работа се осигуряват социално при условия и по ред, определени от закона. Старите хора, които нямат близки и не могат да се издържат от своето имущество, както и лицата с физически и психически увреждания, се намират под особена закрила на държавата и обществото”.

Общественото подпомагане има за цел:

- да подпомогне и да улесни съществуването на крайно нуждаещите се, които без помощта на другите не биха могли да посрещнат своите нужди;
- да укрепи и развие естественото чувство на взаимно подпомагане в народа.

Следователно социалното подпомагане се определя като съвместна дейност на хората, при която се поставят цели и се извършват дейности за равновесно задоволяване на основните жизнени потребности на хората. С него се разширява солидарността при улесняване, подкрепяне, спасяване, преодоляване или облекчаване на възникнали непредвидими, предварително неосигурени с парични вноски рискове и дефицити в съществуването на отделни лица, семейства и групи [15, с.3-4].

Социалното подпомагане намира израз в предоставяне на временна или постоянна помощ под формата на пари, натура или услуги с цел допълване на необходимите средства за живеене на нуждаещите се или за настаняване и издръжка в социални заведения [19, с.180].

Според конвенцията за статута на бежанците от 28 юли 1951г., ратифицирана със закон на Народното събрание на 22.04.1992г. договарящите държави се задължават да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхна територия, същия статут по отношение правото на социални помощи и подпомагане, както предоставения на собствените им граждани.

Съгласно Законът за бежанците, приет от Народното събрание 1999г. – по време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право на социално подпомагане, безплатна психологическа помощ, здравно осигуряване, достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване в обема, определен за българските граждани[18,с.51].

Агенцията на бежанците оказва съдействие на нуждаещите се кандидати за статут на бежанец при решаване на проблеми от социален и психологически характер. По време на производство за предоставяне на статут бежанците получават месечна помощ за храна в размер, при определянето на която е използван гарантиран минимален доход за Република България.

Социалното подпомагане на кандидатите за статут на бежанец се осъществява от Агенцията при условията и по реда за българските граждани. Социалните помощи се отпускат след извършване на социално интервю, което има за цел оценка на индивидуалните нужди на всеки бежанец. На нуждаещите лица се предоставят еднократни социални помощи в пари, осигурени със средства от републиканския бюджет и помощи в натура – храна, дрехи, обувки, постелъчен инвентар, получени като хуманитарна помощ от благотворителни организации като БЧК, фондация „Каритас-България” и др.[18,с.52].

Чрез помощна телефонна линия, предоставяне на хуманитарна помощ в натура – храни, дрехи, лекарства, инвалидни и детски колички на най-нуждаещите се бежанско-мигрантската служба при БЧК оказва социална и психологическа помощ.

Като цяло подпомагането на кандидатите за статут на бежанец, цели да осигури социална защита на най-уязвимите групи – болни, инвалиди, възрастни, малки деца, самотни родители и др.

За координиране усилията на организациите, работещи с бежанците Агенцията за бежанците съвместно с ВКБООН, БЧК и БХК разработиха карта за получените помощи от бежанец, в която всяка организация нанася предоставените помощи, медикаменти, социални услуги, курсове за изучаване на български език и професионална квалификация[18,с.53].

Агенцията на бежанците прекратява изплащането на месечната помощ за храна и отпускането на социални помощи от датата на връчването на решението за предоставяне на статут или хуманитарна закрила.

За да могат да получат удостоверение за самоличност, бежанците трябва в кратък срок трябва да намерят квартира и да се регистрират адресно.

Бежанците, които не разполагат с никакви доходи и средства за съществуване, биват насочени от Агенцията за бежанците и Бежанско-мигрантската служба на БЧК за регистрация в бюрата по труда и общинските служби за социално подпомагане. Агенцията за бежанците издава документи, удостоверяващи правата на бежанците със статут. Важно условие за ежемесечно социално подпомагане е регистрация на трудоспособните бежанци като безработни в Бюрото по труда по местоживее в едномесечен срок от датата на връчване на решението за статут[18,с.53].

Социалното подпомагане се извършва от Общинските служби за социално подпомагане при условия и по реда на българските граждани. Право на социални помощи имат граждани, включително и чужди граждани, на които е предоставен статут на бежанци, които поради своята възраст, материални, здравословни и семейни причини не могат да задоволят свои основни жизнени потребности.

Бежанците с определена група инвалидност имат право да ползват предвидените социални помощи, помощни средства за инвалиди и услуги за българските граждани, включително и инвалидна пенсия.

Бежанско- мигрантската служба при БЧК, със средства на Върховния комисар за бежанците на ООН, подпомага признатите бежанци като им предоставя информация, социални и психологически консултации по значими за бежанците въпроси, психиатрична помощ, хуманитарна помощ, интеграционна помощ която цели да подпомогне процеса на тяхното интегриране и адаптиране към условията на страната. Помощта е в размер на диференцирания минимален доход определен по правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане и нейният размер се намалява с 20% през втория месец следващ месеца, през който е издадено удостоверение за самоличност на бежанец. В този размер помощта се получава в течение на шест месеца, след което през следващите шест месеца тя се намалява с още 30%. Отпускането на интеграционна помощ на новопризнатите бежанци става само след внимателна преценка на тяхното семейно, имуществено и здравословно състояние и по начин съобразен с техните конкретни нужди[18,с.54].

4.6. Жилищно настаняване на бежанците в Република България

По време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право на подслон и храна. В седем дневен срок след получаване на съобщение за статут бежанецът е длъжен да се яви в общината на населеното място, в която трябва да се установи за постоянно местоживееене, за да бъде вписан в регистъра на населението.

След откриване на производство в Агенцията за бежанците кандидатът за статут на бежанец се настанява в регистрационен център, където му се открива лично дело, подлага се на медицински преглед и му се издава временна карта за бежанец. След приключване на карантинния период бежанецът се настанява в приемателен център, в хотел или друго място за подслон за сметка на Агенцията за бежанците, БЧК или друга неправителствена организация. Когато бежанецът разполага с достатъчно средства може да му бъде разрешено да отседне на избран от него адрес за своя сметка. Малолетните и непълнолетни бежанци, които не се придружават от родителите си се настаняват в регистрационни или приемателни центрове или квартири. Агенцията за бежанците заплаща на наемодателите наем и режийни консумативи, средствата за които се осигуряват от бюджета на Република България и по проект, финансиран от Върховния комисар на ООН за бежанците.

След получаване на решение за статут или за предоставена хуманитарна закрила, бежанците са длъжни в определен от Агенцията за бежанци срок да напуснат регистрационно- приемателния център или предоставената им квартира и сами да осигурят жилищното си настаняване.

За да получат удостоверение за самоличност бежанците трябва да посочат постоянен адрес, тоест квартира и да са заплатили предплата за нея. Практиката показва, че голяма част от тях не разполагат с лични средства затова и някои отказват да получат решението за предоставяне на статут.

За решаване на някои тежки случаи като хронично болни, инвалиди са използвани възможностите за настаняване в заведенията за социални услуги, предвидени в Наредба № 4 от 16 март 1999г. на МТСП за реда и условията за извършване на социални услуги.

В началото на 2000г. с участието на Агенцията за бежанците, Български червен кръст, Български хелзинкски комитет и Представителството на ВКБООН – София е разработен проект на Програма за интеграция на получилите статут бежанци в Република България. В програмата са предвидени интеграционни мероприятия като: отпускане на помощ за интеграция - сума за покриване на разходите по първоначално устройване на бежанците със статут за срок от 3 месеца, социално и правно консултиране, медицински грижи, психологична помощ, организиране на курсове по български език, съдействие при регистрация в бюро по труда и в общинските служби за социално подпомагане, заплащане на курсове за професионална квалификация и др.[17,с.89-91].

4.7. Здравно осигуряване и обслужване на бежанците в Република България

Правото на здравно осигуряване и здравно обслужване е регламентирано в чл.26, ал.1 от Закона за народното здраве - Всеки български гражданин има право на достъпна медицинска помощ при условията и по реда на Закона за здравното осигуряване в лечебни заведения, сключили договор за оказване на медицинска помощ по задължителното здравно осигуряване, както и на безплатно ползване на медицинско обслужване.

Гражданите имат право на безплатно ползване на следните медицински услуги, финансирани от републиканския бюджет и от общинските бюджети:

- спешна медицинска помощ;
- стационарна психиатрична помощ;
- хемотрансфузиология;
- задължителна имунизация и задължително лечение по ЗНЗ;
- епидемиологични и протиепидемиологични проучвания и дейности;
- експертиза на трайната нетрудоспособност и професионални заболявания.

Според чл. 33 от Закона за здравното осигуряване „Задължително осигурени в Националната Здравно Осигурителна Каса са лицата с предоставен статут на бежанец или с предоставено право на убежище”.

Съгласно чл.33, ал.4 от Закона за здравното осигуряване доболничната медицинска помощ при признатите бежанци и тези в процедура, се извършва от избрания личен лекар и в съответния Диагностично- консултативен център, след като бежанецът има заплатена лична здравна осигуровка.

За бежанците в производство ежесечната вноска се заплаща от Агенцията за бежанците със средства от републиканския бюджет.

За признатите бежанци здравното осигуряване се осъществява по чл.40, т.14 от Закона за здравно осигуряване – т.е. с лични средства. Единични са случаите, при които заплащането на здравноосигурителни вноски за бежанци със статут се осигурява чрез републикански, общински бюджет или за сметка на работодателя чрез сключен трудов договор. Причините за това могат да бъдат ниската конкурентоспособност на пазара на труда, недостатъчни познания по български език, непознаване на законите и др.

В Агенцията за бежанците е разкрит медицински кабинет, в който се извършват дейности предвидени по Закона за бежанците. Агенцията осигурява помещенията и разходите по поддръжка на кабинета. През 2000г. Агенцията за бежанците сключва договор с Държавна болница по белодробни болести, съгласно който болницата

осигурява медицинско обслужване на кабинета. В него се извършват първични медицински прегледи, взема се материал за изследване на новорегистрираните бежанци и лечение на бежанците в процедура. При необходимост бежанците се насочват към личен лекар, а тези без здравни осигуровки към специализирани кабинети: педиатър, хирург, УНГ. Помощ е оказана и на хронично болни бежанци със социално значими заболявания като туберкулоза, хипертония, исхемична болест на сърцето, захарен диабет, бронхиална астма, HIV, паразитни заболявания.

Към кабинета е изграден изолатор за настаняване на контактно болни и бежанци в особено тежко състояние, нуждаещи се от ежедневно медицинско наблюдение. Създаден е склад за лекарства към медицинския кабинет. Средствата за здравно осигуряване на бежанците в процедура се осигуряват от републиканския бюджет и с голямата финансова подкрепа на ВКБООН.

Признатите бежанци могат да получават стационарно лечение в Транспортно-медицински институт (ТМИ), съгласно договор между Национален комитет на БЧК и Транспортно-медицински институт от 2000г. Медицинската техника предоставена на болницата е закупена със средства на ВКБООН. Според клаузите на договора при невъзможност да бъдат извършени определени медицински услуги ТМИ се задължава да осигури безплатното им извършване в друго болнично заведение[25,с.118-120].

4.8. Право на труд, заетост и повишаване на квалификацията на бежанците в Република България

На бежанците, които се намират в процедура за предоставяне на статут необходимостта от трудова реализация е силно изразена поради минималната социална осигуреност, която получават. В повечето случаи когато лицата в процедура нямат собствени средства за покриване на разходите за живот, те извършват трудова дейност. Бежанците са принудени да извършват основно нелегална или полулегална трудова дейност, тъй като възможностите за намиране на работа чрез специализирани институции са ограничени и процедурата по издаване на разрешителни за работа е бавна.

По време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право да извършва трудова дейност, организирана от Агенцията за бежанците, съгласно чл.25, т.6 от Закона за бежанците. На този етап бежанците в процедура, осъществяват трудова дейност в Центъра за интеграция на бежанци в професионалните кабинети по шев, плетиво, електротехника, художествени занаяти и в социалните кабинети.

С придобиването на статут на бежанец бежанците получават равностойни права с българските граждани в сферата на труда. Трудовото законодателство на страната регулира трудово-правните им отношения.

В условията на пазарна икономика признатите бежанци трябва да си търсят и намират сами работа, така както и българските граждани.

Според Инstrukция № 1 за регистрация на лицата по реда на Закона за закрила при безработица и насърчаване на заетостта бежанците, получили статут на бежанец имат право на регистрация в Бюрата по труда.

В условията на стагнация на икономиката и растяща безработица трудностите са големи както за българските граждани, така и за бежанците от гледна точка на свитото предлагане на работни места. Проблемите на хората със статут на бежанец са значително повече поради следните причини:

- като чужденци имат езикови проблеми и с ускоряване на процедурата за решение за статут от 3 до 6 месеца, те не успяват да овладеят българския език добре;
- при търсене на работа възможностите им да получат помощ от близки и познати са много по-ограничени, отколкото за българските граждани;
- бежанците нямат натрупан трудов опит в България и при равни други условия е нормално работодателят да предпочете хора с трудов стаж и добро познаване на местната обстановка;
- голяма част от бежанците не могат да представят документи за завършено образование и придобита квалификация.

Агенцията за бежанците е предоставила възможност на получилите статут бежанци да извършват трудова дейност в Центъра за интеграция на жени- бежанки под формата на отговорници на професионалните кабинети в центъра, предоставила е базата на центъра за развитие на малък бизнес на завършилите професионални курсове по шев, плетиво, фризьорство и козметика.

Бежанско- мигрантската служба към Българския червен кръст подпомага признатите бежанци като организира курсове по български език за признатите бежанци, разделени по курсове за начинаещи и за напреднали и изработва проекти, с които се стреми да създаде временна заетост на най-уязвимите групи сред бежанците. Например такъв проект е „Малък доходоносен бизнес за признати жени- бежанки”, работещи в областта на шева [1,с.105-107].

Центърът за интеграция на жени бежанки е създаден през 1997г. с финансовата подкрепа на ВКБООН в помощ на жените бежанки със специфични проблеми, свързани с емоционална раздяла, с трудно адаптиране към новата битова и културна среда.

Създаването на Центъра за интеграция на жени бежанки има за цел:

- адаптация на бежанците чрез обучение по български език;
- база за професионална квалификация и чиракуване на бежанците в професии, с които могат да се реализират успешно и да се издържат сами;
- база за развитие на малък самостоятелен бизнес в областта на услугите – шев, плетиво, козметика, фризьорство и др.;
- развитие на творческите заложби на децата бежанци;
- център за социални контакти на жените бежанки и семействата им;
- оказване на психологическа помощ и подкрепа.

Интеграционният център се ползва от жените бежанки, от бежанците със статут в Република България и от всички включени в програмите за изучаване на български език и професионална квалификация. В Центъра се провеждат и професионални курсове по шев и дизайн на облеклото, фризьорство, козметика, плетачество, електротехника. В следствие в неговата база бежанките чиракуват и доразвиват придобитите в тях умения. Центърът за интеграция разполага и със социални клубове за деца и възрастни. Това са места за свободното време, почивка, игри, занимания. Оборудвани са с видеотехника и детски игри. Проблемите на Центъра за интеграция на жени- бежанки са свързани главно с финансирането. Дейността в тях се поддържа благодарение на предоставени дарения и безвъзмезден труд от неправителствени организации [11,с.108-110].

Заклучението, което може да бъде направено е, че проблемът за бежанците в Република България е актуален и изисква специално внимание от страна на правителството, неправителствените организации и обществото като цяло.

Бежанците са хора, които имат нужда от внимание и грижи за да може да съществуват нормално. Необходимо е да се работи по посока на позитивното приемане на бежанците от страна на общество, да се преодолее страхът и неприязънта към тях. Образованието, възпитанието, социализацията могат да направят живота им ползотворен и щастлив.

REFERENCES:

1. **Aloyo, A., 2000:** Pravo na trud, zaetost i povishavane na kvalifikatsiyata na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.
2. **Andreeva, L., 1998:** Sotsialno poznanie i mezhdulichnostno vzaimodeystvie, Sofia.
3. **Voenkinova, Zh., 2003:** Sotsialna pedagogika: Izbrani problem, Shumen.
4. **Vulchanova, T., 2000:** Obuchenie po bulgarski ezik i obrazovanie na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.
5. **Dryuke, L., 2000:** Slovo, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redaktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarodna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.
6. **Dryuke, L., Antonov, B., 2004:** Spravochn doklad "Bezhantsite v Bulgaria – izgrazhdane na natsionalna sistema za zakrila na bezhantsite 1993 g.-2003 g.", Sofia.
7. **Zdravkova, B., 2011:** dProfesionalen profil na sotsilaniya работник v konteksta na interkulturnata perspektiva, Nauchni trudove na RU "Angel Kunchev", Tom 50, seriya 6.2., Ruse.
8. **Ivanov, I., 2004:** "Teorii za obrazovaniето", Shumen.
9. **Yonchev, Ts., 2013:** Aktualni riskove i zaplahi za natsionalnata sigurnost: Organizatsionni funktsionalni i resursni sposobnosti na durzhavata za protivodeystvie na aktualnite riskove I zaplahi. Predprieti merki v suotvetstvie s nastupilite promeni v sredata za sigurnost I tyahnoto finansovo osiguryavane, Konsultativen suvet za natsionalna sigurnost – Ministerstvo na vutreshnite raboti, S.
10. **Kolev, G., Voenkinova, Zh., 2004:** Sotsialna pedagogika, Uchebnik za VUZ, Shumen.
11. **Kocharova, M., 2000:** Tsentur za integratsiya na zheni bezhanki, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.
12. **Manuelyan, M., 2014:** Inovatsionni praktiki integratsiya na bezhantsi i migrant, Sbornik anuchni trudove ot putuvashst seminar 06.05.2014 g.-11.05.2014 g. „Inovatsii v obrazovaniето“ Shumenski universitet, Pedagogicheski fakultet, Shumen.
13. **Parigin, B., 1971:** Osnovi sotsialno-psihologicheskoy teorii, Moskva.
14. **Programa za psihicheskо i sotsialno konsultirane na bezhantsite I turseshti zakrila, 2012, S.**
15. **Radev, P., 2001:** Pedagogika: universitetski uchebnik, Plovdiv
16. **Radeva, M., 2005:** Standarti za podgotovka na spetsialisti za sotsialna rabota s bezhantsi, nauvni izsledvaniya v sotsialnata rabota: sustoyanie I prilozhenie, Goreks Pres, S.
17. **Radeva, M., 2000:** Zhilishtno nastanyavane na bezhantsite, Zhilishtno nastanyavane

na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.

18. **Radeva, M., Vulchanova, T., 2000:** Sotsialno podpomagane i osiguryavane na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.

19. **Stoykov, Ts., 1999:** Sotsialno podpomagane, Sofia.

20. **Todorova, A., 2011:** Izvunuchilishtna vuzpitatelna deynost s detsa bezhantsi v Bulgaria, S.

21. **Tsvetkov, D., 1996:** Osnovi na sotsialnata pedagogika, Sofia.

22. **Chavdarova-Kostova, S., 2006:** Osnovni aspekti na sotsialnata rabota s bezhantsite v Bulgaria, (1992- 2004), Godishnik na SU "Kliment Ohridski", Kniga Sotsialni deynosti, Tom 98, S.

23. **Shibutani, T., 1969:** Sotsialnaya psihologiya, Moskva.

24. **Shpanut, K., Kamenova, Ts., 2000:** Pravo na ubezhishte i statut na bezhanets v Republika Bulgaria, Sbornik ot normativni aktove i dokumenti – Vtoro dopulneno izdanie, Sofia.

25. **Yankulov, C., 2000:** Zdravno osiguryavane i obsluzhvane na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarodna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia.

26. NASW Standarts for Cultural Competence in social work practice. NASW.USA.2001.

27. <http://www.aref.government.bg> – Ofitsialen sayt na Durzhavna agentsiya za bezhantsite pri Ministerski suvet

28. www.dw.com/bg/България и бежанците 02.10.2015г.

29. www.clubz.bg/Политика/Бежанците в България 01.10.2015г.

30. www.institucionalna informacia

a. Plan za deystvie na Natsionalniya opertiven shtab kum Ministerstvoto na vutreshnite raboti.

b. Aktualnata situatsiya i konkretni merki i predlozheniya za okazvaneto na zakrila na detsata bezhantsi - 09.10.2013.

c. Preporuki na natsionalniya prevantiven mehanizum otnosno proverki i otsenki na bezhantsite i migratsionnite problem na Bulgaria - 15.10.2013.

d. Informatsiya ot izvunredno zasedanie na Ministerski suvet vuv vruzka s bezhanskiya natisk - 21.10.2013.

e. Doklad na natsionalniya operative shtab - 25.10.2013.

f. Plan za ovladyavane na krizisnata situatsiya, vuzniknala v sledstvie na zasileniya migratsionen natisk kum teritoriyata na Bulgaria.

31. www.bg- Programa za socialni i psihologicheski suveti i podkrepa na bezhantsite.